

STRESZCZENIE

W rozprawie doktorskiej podjęto próbę analizy spotkań międzykulturowych w podróżopisarstwie Józefa Siemiradzkiego na przełomie XIX i XX stulecia. Józef Siemiradzki trzykrotnie odwiedził Amerykę Południową, a każda z tych podróży naznaczona została spotkaniem z Innością.

W podjętym kontekście badań posiłkowano się podwójną konotacją tego terminu: jako Inności bliskiej oraz odległej, zgodnie z rozróżnieniem autorstwa Wojciecha Burszty. Siemiradzki badał nie tylko autochtoniczną ludność kontynentu południowoamerykańskiego – Brazylianów, gauczów, Indian – lecz także grupy europejskich imigrantów na terenie Brazylii. W konsekwencji Inność przybrała znamiona „klasycznie rozumianej «egzotyki» dalekich lądów i narodów” „kultury nieelitarniej”, która istnieje w naszej bezpośredniej bliskości, a mimo to pozostaje tajemnicza i mało znana (Burszta).

Badacz przybrał otwartą postawę względem Inności, niemniej nie zawsze był przygotowany na spotkanie z obcymi wzorami kulturowymi. W efekcie podróżopisarstwo Siemiradzkiego charakteryzowało się zróżnicowaniem postaw autora w odniesieniu do skonkretyzowanej formy Inności: od stereotypu, przez otwartość po zaciekawienie tajemnicą. Kluczowym wyznacznikiem w omówieniu podejścia Siemiradzkiego do spotkań międzykulturowych okazało się być samo podróżopisarstwo, które na potrzeby niniejszej rozprawy potraktowano zarówno jako sztukę dostrzegania w Innym człowieka takiego jak „my” jak i jako dział literatury obejmujący książki podróżnicze. W podróżopisarstwie Siemiradzki wykorzystywał „małe formy semantyczne”: wygląd, twarz, ciało, rasę, oczy, płęć czy pracę (Panasewicz). Tym sposobem wprowadził nie tylko barbaryzmy w swoim podróżopisarstwie, lecz także sprawił, że egzotyczna Brazylia przybrała znamiona swojskości. Siemiradzki niejednokrotnie w sytuacji nawiązywania kontaktów międzykulturowych przybierał postawę badacza, który tłumaczył obce wzory kulturowe przez pryzmat własnych, rodzimych doświadczeń. W efekcie w jego podróżopisarstwie dostrzec można zarówno „pisarskie” opracowanie tematu, w którym nacisk kładziony był na akcję i opis przygody, lecz również wykorzystywanie naukowych modeli.

W celu poddania analizie poszczególnych spotkań międzykulturowych przyjęto następujący porządek chronologiczny w rozprawie. Rozdział pierwszy zatytułowany *Kulturowe konteksty podróży Józefa Siemiradzkiego* poświęcono sylwetce badacza w uwarunkowaniach historycznych dziewiętnastowiecznej rzeczywistości oraz omówieniu wspomnianych podróży, które odbył po Ameryce Południowej. Następnie zwrócono uwagę

na *Kulturowe i historyczne uwarunkowania podróżopisarstwa Józefa Siemiradzkiego*, gdzie pokrótce przedstawiono kontekst literacki dziewiętnastowiecznego podróżopisarstwa. W tym celu dokonano syntetycznego przeglądu jego twórczości – w dużym stopniu skupiając się na relacjach podróżniczych z wypraw po kontynencie południowoamerykańskim: na tej podstawie wyszczególniono charakterystyczne składowe odzwierciedlające specyficzną formę jego podróżopisarstwa. Dalszą część rozprawy poświęcono analizie fenomenu jakim niewątpliwie okazała się być *Kulturowa historia brazylijskiej gorączki*. W rozdziale tym skupiono się na przywołaniu kontekstu kulturowo-historycznego masowej imigracji włościan z wybranych obszarów Europy do południowych stanów Brazylii. Następnie przedstawiono *podróże Józefa Siemiradzkiego śladem polskich wychodźców*. Z kolei w części zatytułowanej *Spotkania międzykulturowe: emigranci* przedstawiono specyficzny sposób postrzegania imigrantów z poszczególnych terenów Europy przez Siemiradzkiego. W tym przypadku polskie wychodźstwo stało się dla badacza swoistym odzwierciedleniem bliskiej Inności. Jednocześnie zwrócono uwagę, na odmienny sposób traktowania imigrantów różnych nacji przez badacza. W *Systematyce kulturowej Indian Ameryki Południowej w podróżopisarstwie Józefa Siemiradzkiego* zaprezentowano wysnutą przez Siemiradzkiego teorię o allochtonicznym pochodzeniu Indian południowoamerykańskich. W tym kontekście starano się odnaleźć odpowiedź na kluczowe skądinąd pytanie; czy w twórczości badacza dostrzec można pokłosie ewolucjonistycznych bądź też dyfuzjonistycznych inspiracji? W ostatnim rozdziale *W poszukiwaniu egzotyki: Brazylianie, gauczowie, Indianie* wyruszono śladami autora w głąb interioru oraz na obrzeża brazylijskich aglomeracji w celu odwzorowania wyobrażenia brazylijskości, które towarzyszyło badaczowi w trakcie jego wypraw.

W analizie podróżopisarstwa Siemiradzkiego niejednokrotnie nawiązywano do jego biografii. W efekcie rozprawa doktorska stała się spójną całością, bowiem nie tylko dostarczyła refleksji na temat spotkań międzykulturowych w podróżopisarstwie Siemiradzkiego, lecz także nakreśliła sylwetkę badacza w kulturowo-historycznym kontekście.